

JÓZEF BAKALARZ TChr

**PODSTAWOWE DOKUMENTY KOŚCIOŁA
W SPRAWIE OPIEKI DUSZPASTERSKIEJ NAD MIGRANTAMI****Wprowadzenie do dokumentów**

Zjawisko migracji i problemy z nim związane są przedmiotem studiów wielu dyscyplin naukowych. Nie pomijając świeckich aspektów badań Kościoła jest zainteresowany przede wszystkim stroną religijną migracji i problemami wszechstronnej opieki duszpasterskiej nad migrantami. Tymi zagadnieniami zajmują się dziś różne nauki teologiczne, zwłaszcza teologia pastoralna, katolicka nauka społeczna, prawo kanoniczne, historia Kościoła i inne.

W okresie obecnego rozwoju badań w tym zakresie zachodzi potrzeba upowszechnienia przynajmniej ważniejszych dokumentów, stanowiących autentyczne i bogate źródło poznania stanowiska Kościoła wobec migracji, migrantów oraz sprawy opieki nad nimi. Jest to tym ważniejsze, że niektóre dokumenty deklarują często pewne zasady prawa naturalnego z tej dziedziny. Traktowanie o tych rzeczach na płaszczyźnie nauk kościelnych bez znajomości i odwoływania się do wspomnianych dokumentów trudno wręcz sobie wyobrazić.

Niezależnie od funkcji naukowej popularyzacja dokumentów z tej dziedziny ma ważne znaczenie praktyczne. W okresie współczesnego nasilenia zjawiska migracji zachodzi potrzeba powszechniejszego zainteresowania losem „ludzi w drodze” zarówno wśród duszpasterzy, jak i świeckich.

Z uwagi na to niniejsze wydawnictwo prezentuje czytelnikom cztery podstawowe dokumenty kościelne z dziedziny duszpasterstwa migrantów. Są to: konstytucja apostołska *Exsul familia* wydana przez Piusa XII 1 VII 1952 r.¹, motu proprio *Pastoralis migratorum cura* ogłoszone 15 VIII 1969 r. przez Pawła VI², instrukcja *De pastorali*

¹ Odtąd EF. AAS 44:1952 s. 649-704.

² AAS 61:1969 s. 601-603.

migratorum cura wydana przez Kongregację Biskupów 22 VIII 1969 r.³ oraz motu proprio *Apostolicae caritatis* Pawła VI z 19 III 1970 r.⁴

Wśród wielu innych dokumentów z tej dziedziny te uznano za najważniejsze z tej racji, że stanowią aktualnie obowiązujące prawodawstwo powszechne i regulują całość spraw związanych z duszpasterstwem migrantów, a przynajmniej – co dotyczy ostatniego dokumentu – określają instytucję o doniosłym znaczeniu dla tego duszpasterstwa w całym Kościele.

Niżej zamieszczone dokumenty były już wprawdzie publikowane w języku polskim w Rzymie i Stanach Zjednoczonych (Polskie Seminarium w Orchard Lake). W Polsce zaś konstytucja *Exsul familia* drukowana jest po raz pierwszy, natomiast pozostałe ukazały się już w zbiorze: *Posoborowe prawodawstwo Kościelne* wydane przez ATK w Warszawie w tłumaczeniu ks. E. Szafronskiego. Niezależnie od tych wydań publikacja tych wszystkich dokumentów w jednym wydawnictwie jest potrzebna zarówno dla szerszego kręgu czytelników w Polsce, jak i wśród Polonii zagranicznej.

1. Charakterystyka dokumentów

a) Konstytucja apostołska *Exsul familia*

Już sama forma dokumentu, wydanego w randze konstytucji apostołskiej dostatecznie wskazuje, że zawiera on fundamentalne zasady i normy prawne, których celem jest zabezpieczenie religijnej, moralnej, a także społecznej opieki nad migrantami. Ten obszerny, zaopatrzonej w liczne źródłowe noty dokument dzieli się na dwie główne części (tytuły): historyczną i normatywną.

Na początku pierwszej papież nawiązuje do Świętej Rodziny wygnańczej, będącej stałym symbolem i najdoskonalszym wzorem życia wszystkich migrantów, którym Kościół przychodził zawsze z pomocą. Czerpiąc z bogatych dokumentów archiwów Kurii Rzymskiej Pius XII przypomina działalność Kościoła wobec migrantów (niewolników, pielgrzymów) w czasach starożytnych, a następnie w średniowieczu, zatrzymując się dłużej nad uchwałą Soboru Laterańskiego IV (1215 r.), który w kan. 9 polecił biskupom ustanawiać specjalnych duszpasterzy dla ludności różnego języka i obrządku⁵. Przepis ten zachował się aż do naszych czasów, czego wyrazem jest kan. 216 § 4 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Szczegółowo papież omawia również działalność Kościoła w czasach nowożytnych, wspominając XIX i XX-wieczne inicjatywy prywatne (bp J. Bonomelli, bp J. B. Scalabrini, św. Franciszka Cabrini) oraz oficjalną działalność papieży: Leona XIII, Piusa X, Benedykta XV, Piusa XI i Piusa XII. W bogatym wykazie dowodów miłości Kościoła wobec migrantów dokument zwraca uwagę na akty prawodawcze papieży oraz na rozmaite formy działalności, zwłaszcza zaś na instytucje opiekuńcze: seminaria i

³ Odtąd DPMC. Tamże s. 614-643.

⁴ AAS 62:1970 s. 193-197.

⁵ J. D. Mansi. *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*. T. XXII. Venetiis 1778

kolegia dla duszpasterzy emigracyjnych, specjalne zakony, bractwa, stowarzyszenia i organizacje katolickie, wreszcie na różne formy organizacji duszpasterstwa migracyjnego.

Część historyczna jest swoistym pomnikiem działalności Kościoła na rzecz migrantów, a równocześnie stanowi ideologiczną podbudowę niektórych praw migrantów, zwłaszcza ich prawa do specjalnej opieki duszpasterskiej. Konstytucja nakazuje otoczyć migrantów taką opieką duchową, „która odpowiada ich potrzebom i jest nie mniejsza od tej, z jakiej korzystają inni wierni w swej diecezji”⁶. Aprobuje ona w ten sposób duszpasterstwo emigracyjne i nadaje mu oficjalnie prawo obywatelstwa w Kościele. Deklaracja ta miała duże znaczenie, gdyż w chwili wydania konstytucji duszpasterstwo to nie zawsze cieszyło się uznaniem biskupów w diecezjach krajów imigracyjnych.

Drugą część konstytucji można uznać za pierwszą kodyfikację prawa w zakresie duszpasterstwa migrantów. Prawo to, wydane z myślą o całym Kościele, porządkuje i rozbudowuje organizację tego duszpasterstwa. W czterech kolejnych rozdziałach papież określa: zadania i kompetencje Kongregacji Konsystorialnej i jej instytucji pomocniczych; urząd Delegata dla Spraw Emigracyjnych; instytucję misjonarza migrantów, kapelana okrętowego i ich dyrektorów; wreszcie obowiązki ordynariusza miejsca wobec imigrantów. W strukturze organizacji duszpasterstwa migrantów centralną rolę spełniała wspomniana kongregacja. Natomiast biskupi zajmowali dość dalekie miejsce. Mieli wprawdzie władzę nad misjonarzami migrantów i prawo kierowania ich pracą, ale bez szerszego pola do inicjatyw. W ten sposób konstytucja gwarantowała emigracyjnemu duszpasterstwu pewien zakres autonomii wobec kościelnych władz lokalnych.

Dwa ostatnie rozdziały (V i VI), poświęcone opiece nad emigrantami w diecezjach włoskich oraz Papieskiemu Kolegium dla Włoskich Emigrantów, mają charakter papieskiego prawa partykularnego. Jednakże papież zaleca (nr 56), aby przepisy te stosować, z uwzględnieniem miejscowych warunków, także w innych krajach europejskich.

Oceniając konstytucję trzeba podkreślić, że broni ona praw migrantów, zabezpiecza im stałą opiekę i wpływa na faktyczny rozwój duszpasterstwa migracyjnego. Od jej ukazania się w wielu krajach zagęściła się sieć placówek duszpasterskich i gwałtownie wzrosła liczba misjonarzy migrantów⁷. Nic dziwnego, że dokument ten przyjęto z radością i uznaniem, nazywając go Wielką Kartą Migrantów.

Inaczej ustosunkowała się do konstytucji część hierarchii krajów imigracyjnych. W Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i Australii jej postanowień w ogóle nie wprowadzono w życie. Konstytucji zarzuca się tu, że ma koloryt krajów europejskich (emigracyjnych), a nie bierze dostatecznie pod uwagę sytuacji krajów imigracyjnych. Stosowanie jej sztywnych norm w krajach etnicznie bardziej zróżnicowanych naruszałoby jedność duszpasterstwa w diecezji⁸. Istotniejsza jednakże racja tego stanowiska biskupów kryje się gdzie indziej. Otóż biskupi ci nie chcą dopuścić do powstania w ich krajach ponaddiecezjalnej organizacji specjalnego duszpasterstwa migrantów, lękając się jego utrwa-

⁶ EF I s. 692.

⁷ S. Tomasi. *Pastoral and canonical innovations of Pastoralis migratorum cura*. „The Jurist” 31:1971 s. 334.

⁸ H. O’Leary. *Legislation on Migrant Care*. „The Australasian Catholic Record” 48:1971 s. 129-130.

lenia, a w konsekwencji opóźniania procesu integracyjnego. Tymczasem im zależy raczej na przyspieszeniu tego procesu.

W krajach, gdzie konstytucji *Exsul familia* nie przyjęto, odegrała ona mimo to ważną rolę ideową w dziedzinie ochrony praw migrantów oraz przyczyniła się do rozwoju opieki nad migrantami w ramach diecezjalnej organizacji duszpasterskiej.

b) Motu proprio *Pastoralis migratorum cura*

Już przed Soborem Watykańskim II postulowano odnowę i uwspółcześnienie przepisów konstytucji *Exsul familia*. Wspominały o tym przedsoborowe wnioski biskupów, a następnie sprawę tę dyskutowano w czasie Soboru Watykańskiego II. Ten nie zajął się jednak, jak to początkowo planowano, szczegółowymi zagadnieniami duszpasterstwa migrantów. Jego fragmentaryczne uchwały wytyczają jedynie ogólny kierunek i podają nowe zasady wszechstronnej opieki nad migrantami⁹.

15 VIII 1969 r. Paweł VI wydał motu proprio *Pastoralis migratorum cura*, które można określić jako ustawę rewizyjną. Zarządza ona bowiem przebadanie i przystosowanie norm konstytucji *Exsul familia* do współczesności. Papież wyjaśnia, że wymagają tego z jednej strony nowe orientacje teologiczne i prawne przyjęte na Soborze, a z drugiej przemiany współczesnego zjawiska migracji. Nowe uwarunkowania w obu dziedzinach (ideologicznej i społecznej) wymagają zmian w organizacji i metodach opieki nad migrantami.

Przy dokonywaniu odnowy dotychczasowego prawodawstwa papież nakazuje uwzględnić trzy zasady. Jako podstawową podaje poszanowanie dziedzictwa duchowego i kultury migrantów, z podkreśleniem ojczystego języka, za pomocą którego wyrażają oni swoje myśli, swą mentalność i religijność. Zasada ta broni specyfiki duszpasterstwa migrantów i jego pewnej odrębności. Druga natomiast zasada, poniekąd przeciwstawna pierwszej, akcentuje jedność ludu Bożego w Kościele. Według niej odrębności etniczne migrantów nie mogą szkodzić jedności wspólnot kościelnych. Stąd grupy migrantów mają obowiązek przystosowania się i włączenia w życie miejscowych społeczności. Trzecia zasada określa obowiązek współpracy całego ludu Bożego w wykonywaniu opieki duchowej nad migrantami, o czym będzie mowa niżej¹⁰.

Obowiązek odnowy norm konstytucji *Exsul familia* papież Paweł VI zleca Kongregacji Biskupów, czyli dawniej (do 1967 r.) Kongregacji Konsystorialnej. Nowe prawodawstwo poleca ogłosić w formie specjalnej instrukcji.

c) Instrukcja *De pastore migratorum cura*

Opracowaniem tego dokumentu zajmowała się Komisja Studiów wyłoniona w 1965 r. z członków i ekspertów Wyższej Rady Emigracyjnej istniejącej przy Kongregacji

⁹ *Migration in the Light of Vatican II*. New York 1967.

¹⁰ Ch. Lefebvre. *Motu proprio et instruction sur la pastorale des migrants*. „L'Année canonique” 15:1971 s. 605-606.

Konsystorialnej (Biskupów). W czasie kolejnych spotkań i dyskusji tej Komisji (1966-1968 r.) wyłaniał się stopniowo projekt nowego prawa¹¹. Na jego kształt wpłynęły również poszczególne konferencje biskupów, które przynajmniej dwukrotnie przesyłały w tej sprawie do Kongregacji Biskupów własne uwagi i sugestie¹². Ostatecznie Kongregacja ta ogłosiła omawiany dokument, po uzyskaniu uprzedniej aprobaty papieża, 22 VIII 1969 r. z mocą obowiązującą od 1 października tegoż roku.

Celem instrukcji jest zaktualizowanie i przystosowanie norm konstytucji *Exsul familia* do współczesności, a więc z jednej strony do nowych zarządzeń papieskich i postanowień Soboru Watykańskiego II, a z drugiej do warunków współczesnego zjawiska migracji.

Dokument dzieli się na 7 rozdziałów. Pierwszy z nich ma charakter doktrynalny, a zawiera ogólne zasady określające stosunek Kościoła do zjawiska migracji, problemów z nim związanych, naturalnych praw i obowiązków migrantów oraz opieki duszpasterskiej nad tymi ludźmi. Następne rozdziały mają charakter kanoniczno-pastoralny. Określają strukturę organizacyjną, kompetencje i funkcje różnych instytucji oraz osób zaangażowanych w duszpasterstwie migrantów. W kolejności rozdziały te traktują o: Kongregacji Biskupów, krajowych konferencjach biskupów, ordynariuszach miejsca, misjonarzach migrantach i ich delegatach, zakonnikach i wreszcie osobach świeckich.

Wprowadzie instrukcja normuje tę samą dziedzinę działalności Kościoła, co konstytucja. Czyni to jednak inaczej, na podstawie nieco innych założeń ideowych i stąd ma inny charakter. Zamieszczone na początku każdego jej rozdziału teksty dokumentów soborowych wskazują, że jest ściśle związana z Soborem, którego idee ujawniają się w treści instrukcji. Jej normy prawne mają charakter uniwersalistyczny, a zarazem elastyczny – ułatwiający stosowanie je w różnych warunkach miejsca.

d) Motu proprio *Apostolicae caritatis*

19 III 1970 r. Paweł VI wydał ten dokument w celu reorganizacji instytucji Stolicy Apostolskiej zajmujących się opieką nad wszelkimi kategoriami „ludzi w drodze”, a więc: migrantami, ludźmi związanymi z morzem, podróżą powietrzną, koczownikami i turystami.

Dla dwóch pierwszych kategorii kanstytucja *Exsul familia* ustanowiła odpowiednio dwie naczelne instytucje naukowo-konsultatywne: Wyższą Radę Emigracyjną i Międzynarodowy Sekretariat Generalny dla kierowania Dziełami Apostolatu Morza. Z czasem powstały również: Dzieło Apostolatu Nieba czyli Podróży Powietrznej (1953 r.), Międzynarodowy Sekretariat dla Dzieł Apostolatu Koczowników (1965 r.) oraz Urząd dla Spraw Duszpasterstwa Turystów (1969 r.). Dla doskonalszego zabezpieczenia pomocy duchowej tym wszystkim kategoriom osób papież niniejszym dokumentem tworzy Papieską Komisję dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów. Komisja jednoczy i koordynuje wszelkimi poczynaniami w zakresie opieki nad „ludźmi w drodze”. Dotychczasowe zaś instytucje zostały włączone do Komisji jako jej sekcje.

¹¹ *Schema De pastorali migrantium cura*. Roma 1968.

¹² J. B a k a l a r z. *Problem parafii personalnej dla migrantów w czasie Soboru Watykańskiego II oraz w prawodawstwie posoborowym Kościoła*. „Zeszyty Naukowe KUL” 17:1974 nr 1-2 s. 120.

Motu proprio *Apostolicae caritatis* określa również organizację, zadania i kompetencje Komisji, ustala jej relację do Kongregacji Biskupów oraz związki z innymi dykasteriami Kurii Rzymskiej, a także zasady współpracy z konferencjami biskupów.

Mimo, że dokument ten zajmuje się tylko wycinkiem spraw związanych z duszpasterstwem migrantów, jego znaczenie jest doniosłe. Dzięki niemu migranci mają bowiem w Kurii Rzymskiej specjalną instytucję, która aktywnie i wszechstronnie zajmuje się ich sprawami. Nie jest wykluczone, że z czasem Komisja może stać się nawet oddzielną kongregacją. Od 1971 r. posiada ona swój wielojęzyczny organ wydawniczy – „Migrazioni e Turismo”.

2. Wzajemny stosunek dokumentów

Wśród prezentowanych dokumentów konstytucja *Exsul familia* pochodzi z okresu przedsoborowego, natomiast pozostałe są wydane po Soborze Watykańskim II. Między nią a pozostałymi zachodzą dlatego dość poważne różnice dotyczące założeń, charakteru oraz zakresu przepisów prawnych.

Przed czytelnikiem powstaje problem uzgodnienia tych dokumentów i określenia ich wzajemnego stosunku, przede wszystkim na płaszczyźnie prawnej. Przy rozwiązywaniu tego problemu należy zwrócić uwagę, że instrukcja jest aktem prawodawczym, który zwykle uzupełnia i wyjaśnia obowiązującą w jakiejś dziedzinie zasadniczą ustawę, wskazuje, jak należy tę ustawę stosować. Tymczasem instrukcja *De pastoralis migratorum cura* czyni coś więcej, gdyż deroguje w dużej mierze przepisy konstytucji *Exsul familia* i innych ustaw kościelnych¹³.

Z tej racji niektórzy autorzy sugerują, jakoby przepisy konstytucji, poza kilkoma normami, już nie obowiązywały. Tymczasem zasada jest inna. W motu proprio *Apostolicae caritatis* sam prawodawca wyraźnie stwierdza, że również dziś, w czasach nam współczesnych konstytucję *Exsul familia* należy uznać za zasadniczy dokument papieski dotyczący spraw duszpasterstwa migrantów¹⁴. Konstytucja ta jest więc nadal obowiązującą ustawą kościelną. Z drugiej jednak strony nowe prawodawstwo mówi o przejrzemiu (*recognitio*) i przystosowaniu (*accomodatio*) norm konstytucji do współczesności. To zaś oznacza, że posoborowe prawodawstwo w dużej mierze te normy zmienia.

Dokładne ustalenie zakresu zmian wymaga szczegółowych i wnikliwych analiz porównawczych przepisów starego i nowego prawa. Należy przy tym wziąć pod uwagę następujące zasady:

- a) Przepisy kompetencji *Exsul familia* sprzeczne (*contra legem*) z nowymi zostają uchylone. Instrukcja zmieniła także część starej nomenklatury. Nazwy: „migrant”, „kapelan lub misjonarz migrantów”, „delegat kapelanów lub misjonarzy migrantów” zastąpiły odpowiednio dotychczasowe: „emigrant”, „misjonarz emigrantów”, „dyrektor misjonarzy emigrantów”. W organizacji duszpasterstwa nowe prawo w sposób

¹³ A. Parotti, *Assistance pastorale des migrants*. „Monitor ecclesiasticus” 95:1970 s. 46-51.

¹⁴ *Pastoralis migratorum cura* s. 601.

milczący zniósł urząd Delegata do Dziel Emigracyjnych, uwzględniając w to miejsce konferencje biskupów. Poważnej zmianie uległy również przepisy konstytucji, które określiły zakres kompetencji Kongregacji Biskupów, ordynariuszów miejsca i proboszczów w odniesieniu do duszpasterstwa migrantów.

- b) Część przepisów konstytucji nie została objęta reformą. Są to zarządzenia dotyczące: zamorskich podróży kapłanów, inkardynacji kapłanów w diecezjach zamorskich, kapelanów okrętowych oraz Papieskiego Kolegium dla Kapłanów włoskich. Te przepisy istniejące obok prawa (*praeter legem*) obowiązują więc nadal, aż do czasu ich rewizji w oddzielnych dokumentach¹⁵.
- c) Przepisy konstytucji, które są zgodne z nowym prawodawstwem (*iuxta legem*), a jest ich dużo, obowiązują nadal. W tym zakresie instrukcja na nowo potwierdza normy konstytucji, ukazując jedynie nowy sposób ich interpretacji i praktycznego stosowania.

Dokumenty posoborowe, o których tu mowa, są między sobą w zasadzie zgodne. Wyjątek stanowi motu proprio *Apostolicae caritatis*, które zmienia postanowienia instrukcji *De pastorali migratorum cura* (nr 17-21) o instytucjach pomocniczych Kongregacji Biskupów.

3. Myśli przewodnie dokumentów

Niezależnie od wspomnianych różnic między omawianymi tu dokumentami występuje istotna jedność idei i myśli przewodnich. Podstawową tezą dokumentów jest uznanie potrzeby opieki nad migrantami we wszystkich dziedzinach życia, a zwłaszcza w dziedzinie religijno-moralnej. Kościół jest obowiązany do opieki nad migrantami z racji swej ogólnej misji służenia ludziom, a nadto czuje się obowiązany do opieki nad nimi w sposób specjalny. U podstaw obowiązku opieki specjalnej znajdują się przesłanki zaczerpnięte z prawa naturalnego. Migranci mają bowiem naturalne prawo do zachowania własnej spuścizny duchowej, w tym również ojczystej mowy. Kościół zaś winien te wartości respektować w wykonywaniu swej zbawczej misji wobec tych ludzi¹⁶.

Do opieki nad migrantami moralnie obowiązany jest cały lud Boży, a więc nie tylko biskupi i kapłani, lecz także zakonnicy i świeccy¹⁷. Duszpasterze winni dlatego ożywiać u wiernych poczucie odpowiedzialności za los migrantów. Ich różnymi potrzebami winny zająć się nie tylko poszczególne osoby, lecz także różne wspólnoty i instytucje w krajach emigracji i imigracji.

W poszerzonym przez nowe prawo pojęciu migranta mieszczą się ci wszyscy, którzy z jakichkolwiek przyczyn znaleźli się poza własną ojczyzną lub własną wspólnotą etniczną, ich dzieci oraz potomkowie dalszych pokoleń, o ile zachowali pewną odrębność etniczną i z tego powodu potrzebują specjalnej opieki duszpasterskiej¹⁸.

¹⁵ Zakończenie DPMC.

¹⁶ DPMC nr 11.

¹⁷ Tamże nr 14. Por. rozdz. VI (zakonnicy) i VII (świeccy).

¹⁸ Tamże nr 15; Tomasi, jw. s. 336-337.

Przede wszystkim opieką Kościoła powinni być objęci wszyscy migranci – katolicy, bez względu na ich język, pochodzenie, rasę czy obrządek¹⁹. Nowe prawo podkreśla jednak, że opiekę tę należy rozciągać również, na ile to możliwe, na chrześcijan innych wyznań, a nawet niechrześcijan²⁰.

Kościół pragnie zaoferować migrantom taki rodzaj służby, jakiej w konkretnej sytuacji potrzebują. Uwzględnia przy tym wszystkie aspekty życia w porządku nadprzyrodzonym i doczesnym, w ich osobowym i społecznym kontekście. Na pierwszym miejscu czuje się powołany do opieki religijnej i moralnej, ale swą akcją służebną rozciąga również, na ile to jest możliwe, na dziedzinę społeczną, kulturalną, a nawet ekonomiczną. W sprawach doczesnych Kościół zabiega szczególnie o respektowanie naturalnych i pozytywnych praw migrantów, często przy współpracy z instytucjami różnych państw i organizacjami międzynarodowymi²¹.

W szeroko rozumianym dziele ewangelizacji migrantów zasadniczym powołaniem Kościoła jest duszpasterstwo, któremu omawiane dokumenty poświęcają najwięcej miejsca. Idzie tu o duszpasterstwo specjalne, stanowiące pewnego rodzaju pomost między duszpasterstwem kraju emigracji a duszpasterstwem kraju imigracji. Jest ono dlatego w różny sposób powiązane zarówno z Kościołem a *quo*, jak i *ad quem*. Z jednej strony ma charakter etniczny, jest sprawowane przez kapłanów pochodzenia migrantów, w ich ojczystym języku (choć nie zawsze jest to konieczne) i z uwzględnieniem innych elementów liturgicznych oraz zwyczajów zaczerpniętych z kraju pochodzenia. Równocześnie jednak duszpasterstwo to ma charakter eklezjalny, stanowi integralną część duszpasterstwa Kościoła lokalnego. Pozostaje pod bezpośrednim kierownictwem miejscowego biskupa i musi być dostosowane do warunków i zasad duszpasterstwa w danej diecezji. W wyniku takiego ustawienia sposobu duszpasterzowania migranci mogą zachować własne wartości etniczne, włączając się równocześnie w życie miejscowej wspólnoty kościelnej.

Opieka religijna nad migrantami winna mieć charakter dynamiczny i misyjny. Jej założeniem powinno być nie tylko zachowanie, lecz także pogłębienie i ożywienie wiary migrantów. Ich samych należy traktować nie tylko jako przedmiot oddziaływania duszpasterskiego, lecz także jako czynnych współpracowników w dziele ewangelizacji Kościoła i świata.

4. Struktura organizacyjna duszpasterstwa migrantów

Wszechstronna działalność Kościoła na rzecz migrantów może być skuteczna tylko wtedy, gdy jest należycie zorganizowana i pokierowana, w której poszczególne osoby i instytucje mają wyznaczone specjalne funkcje i zadania. W prawie powszechnym pełną organizację duszpasterstwa migrantów ustaliła po raz pierwszy konstytucja *Exsul familia*. Nowsze zaś dokumenty tę organizację znacznie modyfikują.

¹⁹ DPMC nr 16 § 1-2.

²⁰ Tamże nr 3, 13, 23 § 1, 30 § 2, 31 § 4, 57, 58.

²¹ Tamże nr 12, 23 § 6, 24.

Posoborowe zmiany w organizacji duszpasterstwa migrantów idą po linii: 1° – decentralizacji władzy Kongregacji Biskupów na korzyść krajowych konferencji biskupów oraz ordynariuszów miejsca, 2° – dowartościowania roli Kościołów lokalnych miejsca imigracji, 3° – podkreślenia zasady prymatu odpowiedzialności za migrantów ze strony duszpasterzy lokalnych (biskup, proboszcz) przed personalnymi (misjonarz migrantów) oraz 4° – dowartościowania roli instytucji zakonnych i osób świeckich w duszpasterstwie migrantów.

Według obowiązującego prawodawstwa duszpasterstwo migrantów zorganizowane jest na trzech płaszczyznach: ogólnokościelnej, krajowej i diecezjalnej. Na pierwszej nacelną instytucją kierującą i koordynującą dziełami opieki nad migrantami jest Kongregacja Biskupów, do której należy wydawanie norm prawnych oraz wykonywanie zarezerwowanych jej wielu uprawnień. W wypełnianiu zadań w tym zakresie Kongregacja korzysta z pomocy Papieskiej Komisji do Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów, której głównym zadaniem jest studium problemów duszpasterstwa migrantów oraz wydawanie w tej sprawie własnych wskazań i zaleceń. W realizacji tych zadań Komisja cieszy się pewną autonomią wobec wspomnianej Kongregacji. Należy dodać, że obie instytucje wspomagane są przez inne kongregacje i wyspecjalizowane organy Stolicy Apostolskiej, jak: Papieską Komisję „Iustitia et Pax”, Papieską Radę „Cor Unum”, a także przez założoną przez Piusa XII w 1951 r. Międzynarodową Komisję Katolicką do Spraw Migracji w Genewie.

Na płaszczyźnie krajowej troska o migrantów należy do poszczególnych konferencji biskupich oraz ich organów wykonawczych, którymi są: komisja episkopatu dla spraw migrantów lub biskup promotor, dyrektor krajowy oraz delegat misjonarzy migrantów. Określone przez prawo kompetencje i zadania tych instytucji modyfikują się w zależności od kraju *a quo* i *ad quem*.

Dzieło opieki nad migrantami ucieleśnia się w poszczególnych diecezjach miejsca emigracji i imigracji. *Exsul familia* podkreślała raczej rolę tej pierwszej, natomiast prawo posoborowe przenosi akcent na tę drugą. W obu diecezjach zasadnicza odpowiedzialność za duszpasterstwo spoczywa na biskupie, któremu jednak winni przyjść z pomocą inni duszpasterze oraz wyspecjalizowane instytucje. W diecezji *a quo* biskup może korzystać z pomocy specjalnego urzędu w Kurii, a w terenie – proboszczów, instytucji zakonnych i osób świeckich, zwłaszcza zrzeszonych w organizacjach katolickich. W diecezji zaś *ad quem* ordynariusz może ponadto ustanowić wikariusza biskupiego dla migrantów, a przede wszystkim powierzyć duszpasterstwo określonej grupy etnicznej misjonarzowi migrantów.

Misjonarzem tym jest kapłan, który otrzymał oficjalne zlecenie sprawowania opieki duszpasterskiej. Terenem jego działalności może być: parafia personalna (etniczna, obrządkowa), misja duszpasterska (*missio cum cura animarum*), misja zwykła (*missio sine cura animarum*), wikariat, parafia terytorialna o charakterze etnicznym czy jeszcze inne formy organizacyjne. Najczęściej jest nią misja duszpasterska. Kierujący nią duszpasterz posiada władzę zwyczajną (*ordinaria*), o charakterze personalno-terytorialnym, a jego uprawnienia są analogiczne do proboszczowskich²².

²² B. Puschmann, *Wandererseelsorge*. Trier 1971 s. 43-47.

Charakterystyczną cechą posoborowych dokumentów jest to, że niemal na każdym kroku podkreślają potrzebę i obowiązek współpracy między wszystkimi niemalże osobami i instytucjami zajmującymi się opieką nad migrantami. Wskazują, że działalność jednej osoby czy instytucji musi być, o ile ma być w pełni owocna, uzupełniona przez pracę innych osób i instytucji na różnych płaszczyznach organizacji, w różnych krajach i diecezjach, a także wśród różnych stanów ludu Bożego.

THE FUNDAMENTAL DOCUMENTS OF THE CHURCH CONCERNING THE PRIESTLY CARE OF MIGRANTS

S u m m a r y

In the period of developing scholarly and practical interest in the problems of migrant ministration, there is a need to popularize the fundamental Church documents in this matter. The most important of them are: the Apostolic constitution *Exsul familia*, motu proprio *Pastoralis migratorum cura*, the instruction *De pastoralis migratorum cura* and motu proprio *Apostolicae caritatis*.

It appears from them, that the Church feels obliged to a special priestly care of migrants, taking into consideration their difficult living conditions, needs, and their own spiritual heritage. This obligation applies to the whole God's people: priests, monks, and lay persons, individual persons and various communities and institutions. All migrant Catholics should be taken care of, and also — as far as it is possible — acatholics and non-Christians. The Church should be interested in all the migrants needs, mainly in the religious field, but also in social, cultural, or even economic matters.

The Church's activities concerned with migrants are organized on three levels: all-Church, national and diocesan. They are directed by respectively: the Congregation of Bishops, the conferences of bishops and diocesan bishops. In performing their duties individual authorities should use many other institutions and persons.